

У РІЧИЩІ ПІЗЬНОГО ПОЕТИЧНОГО МОДЕРНІЗМУ

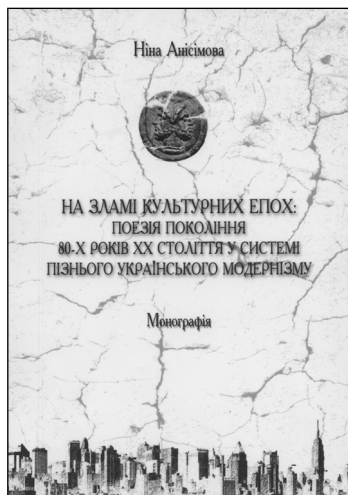
АНІСИМОВА Н. На зламi культурних епох:

Поезія покоління 80-х рр. ХХ ст. у системі пізнього українського модернізму:

Монографія / Н.Анісімова. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2012.

Рецензована монографія вперше порушує коло дискусійних питань, не актуалізованих дотепер у літературознавчій думці. Ранній та зрілий етапи розвитку модернізму вже неодноразово були предметом наукових студій, варто згадати імена відомих учених Є.Волощук, Т.Гундорова, Р.Мовчан, С.Павличко, Я.Поліщук та інших. Пізній поетичний модернізм не набув теоретичного обґрунтування, не визначена його періодизація та часові межі. Не здійснено параметрування цього явища в особистісному складі, а тому й відсутні комплексні дослідження творчості його найяскравіших репрезентантів.

Монографія справляє враження концептуально виваженого та вмотивованого дослідження, що досягається передусім теоретичним обґрунтуванням основних понять у першому розділі («Пізня фаза модернізму в українській поезії ХХ ст.: теоретико-емпіричний погляд»). Авторка визначила основний теоретичний інструментарій дослідження, провела розмежування між дискусійними поняттями («пізній модернізм», «постмодернізм», «неомодернізм»), зіставила різні «хвилі» у розвитку українського поетичного модернізму, виокремивши спільні та відмінні риси між ними. У монографічному наративі багатогранно викристалізовується теоретично обґрунтована гіпотеза про здатність модернізму відроджуватися та видозмінюватися за певних культурно-історичних умов. Спираючись на потужну теоретико-методологічну базу, до якої залучено праці зарубіжних (Ю.Габермас, П.Козловський, Г.-Р.Яусс) та українських (І.Франко, Д.Чижевський) учених, дослідниця обґрунтувала ідею безперервного руху естетичних явищ, що є основою перегляду сутнісних характеристик модернізму, визначення його структурних частин та часових меж. Звісно ж, теорія «циклів» та концепція «хвилеподібного» літературного поступу викликає певні застереження та спричинює полеміку. Так само можна по-різному ставитися до обґрунтованого авторкою «генераційного принципу», закинути дослідниці очевидні умовність та відносність такого підходу. Попри це цілком логічно творчість покоління 80-х у монографії трактується як

чергова «хвиля» поетичного модернізму, покликана до життя культурно-історичними умовами перехідної епохи, коли відбувалося руйнування соцреалізму.

Обравши за об'єкт дослідження модерну поезію представників покоління 80-х (Ю.Андрухович, Н.Білоцерківець, Ю.Буряк, В.Герасим'юк, П.Гририк, О.Забужко, С.Короненко, І.Малкович, П.Мідянка, І.Римарук), Н.Анісімова змогла всебічно досягнути цей літературний феномен завдяки залученню широкого літературного контексту. Аналіз творчості генерації 80-х подається крізь призму еволюційних процесів поетичного руху: принагідно залучаються твори типологічно подібних представників інших «хвиль» українського (Б.-І.Антонич, М.Вороний, Леся Українка, Є.Маланюк, О.Ольжич, М.Воробйов, В.Голобородько, Віра Вовк, Б.Бойчук, Б.Рубчак, Ю.Тарнавський) та світового (А.Ахматова, Е.Верхарн, Т.-С.Еліот, Г.Тракль) модернізму. Цінність праці полягає у змістовних і новаторських зіставленнях типологічного характеру, які дають підстави зробити висновки про незавершеність модерністських тенденцій в українській поезії.

Структура монографії відображає системний підхід дослідниці до вивчення різних явищ пізнього поетичного модернізму. Проблемним осердям другого розділу монографії («Місто як палімпсест: художні моделі топосу міста в поезії покоління 80-х») є аналіз урбаністичних мотивів у різних ракурсах: літературознавчому, міфопоетичному, містичному, психологічному. У п'яти підрозділах Н.Анісімова доводить тісний зв'язок модерністсь-

кого мислення з трансформованими урбаністичними мотивами. Розгляд багатоаспектної символічної образності у змалюванні міста здійснюється на тлі постійного зіставлення з традиціями урбаністичної лірики, закладеними Б.-І.Антоничем, А.Ахматовою, Е.Верхарном, М.Вороним, М.Семенком, Г.Сковородою, Лесею Українкою, І.Франком, представниками Нью-Йоркської групи. Заслуговує на увагу авторська класифікація «міського тексту» у творчості генерації 80-х: «містичний простір», «місто-міф» (В.Герасим'юк, І.Малкович, І.Римарук), «місто-рай», «місто-беззахисне немовля» (Н.Білоцерківець, О.Забужко, С.Короненко), європейське місто (Ю.Андрухович, Н.Білоцерківець), індустріалізоване місто (Ю.Буряк) тощо. Цікавими є спостереження дослідниці над основними рисами модерністського світовідчуття поетів у естетичному моделюванні «київського тексту». Н.Анісімова виокремила міфопоетичну символіку «Вічного світового міста», його заступницю (материнську) функцію (Н.Білоцерківець, О.Забужко) і своєрідний містичний «код», що розбудовується з міфопоетичної, інфернальної, філософської площин (В.Герасим'юк). Аналіз образу «загубленого міста», в якому людина програє у постійному протистоянні з природою, викликає широкі аналогії зі світовою поезією модернізму (А.Ахматова, Т.-С.Еліот та ін.).

У дослідницькому наративі Н.Анісімової цікавою є модернізована версія театралізованого світовідчуття. Авторка пропонує оригінальну класифікацію різних моделей літературної театральності у поетичному дискурсі 80-х: казково-грайливий театр (І.Малкович); пародійно-карнавальний театр (Ю.Андрухович); культурологічний театр (О.Забужко). Н.Анісімовій удалося інтегрувати теоретичні напрацювання зі сфери театрознавства у площину літературну. У світлі теоретичних напрацювань відомих дослідників естетики театру («життя є театр» М.Єврейнова; «людина, яка грає» Й.Гейзінга; «нова театральність» А.Арто; театральний кін – місце для «присутності реальності, якої немає» М.Мамардашвілі) дослідниця переконливо доводить, що використання театральності у художньому творі виразно вказує на вияв модерністської естетики. Найпо-

ширенішими прийомами у ліриці генерації 80-х є: карнавалізація життя, маскування, ігрова ексцентрика, блазенство, клоунада, «стихія обману», пародія, містифікація, прийом лаціо, комедії дель арте (commedia dell'arte), вертепу, театру абсурду, суть яких відображає бахтінська концепція карнавалізованого світу – «життя навиворіт», «світ навпаки». Кожна структурна частина монографії просякнута ліричною стихією, починаючи від уда-ло дібраних заголовків та епіграфів до підрозділів, котрі розкривають їх наскрізну ідею: «Й театрик цих смішних трагедій» – художня модель театралізованого світу (І.Малкович); «Сховавши справжні лиця» – карнавалізована театральність як спосіб модерністського самовираження (Ю.Андрухович); «Все іще можна зіграти інакше» – театралізований «світ навиворіт» (О.Забужко). Новаторськими є спостереження дослідниці щодо прийому маскування як наскрізного в абсурдистській естетиці І.Малковича (цикл «У сцені маку»). Аналізуючи художні прийоми очуження, лаціо, метафікції, пародії, містифікації хронотопу, поширені в карнавалізованій моделі лірики Ю.Андруховича, доречно було б приділити більше уваги розмежуванню модерністської та постмодерністської поетики на прикладі цього автора, проза котрого, як відомо, зазнала впливу постмодернізму.

Важливим аспектом театралізованої моделі дослідниця вважає тяжіння пізнього поетичного модернізму до трансформованих барокових мотивів та образів. У поезії Ю.Андруховича (цикл «Фавстове свято», «Три поверхи вертепу») та І.Малковича (цикл «Сад різдвяний») барокові прийоми вертепного театру, що є вираженням народного театру маріонеток, доповнюються гумористичним тоном викладу і не-прихованою іронією та вказують на наближеність до естетики театру балагану. Химерним поєднанням різдвяних, гумористичних та інфернальних мотивів і образів поети утверджують утрату сакрального смислу вертепного дійства різдвяної тематики, яке набуває ігрового та іронічно-карнавального відтінку та бурлескного зображення, тож згадка про Бога стає гримасою блазня, що втілює бахтінську ідею фамільярного спілкування на карнавалі.

Перспективним ракурсом дослідження пізньомодерністського поетичного дискурсу є аналіз історіософських мотивів у творчості представників покоління 80-х на основі ти-

пологічних зіставлень із лірикою «празької школи» (О.Ольжич, Є.Маланюк). Історіософські концепції поезії Ю.Буряка, В.Герасим'юка, І.Римарука та ін. пов'язані з художньою реалізацією яasperівської теорії т. зв. «осьового часу»: зображуючи трагічні сторінки історії, поети намагаються вказати «осьові моменти», «етапи перелому», відносячи до них дві просторово-часові площини – княжу ранньохристиянську та козацьку епохи. Дослідниця простежує контрастні історіософські образи-символи та стилістику антитези, численні історичні алюзії, украплення й деталі архітекtonіки різних епох, які в сукупності увиразнюють гостроконфліктність поетичної думки, її схильність до антитетичного мислення. Слушними є висновки Н.Анісімової щодо наскрізної в поезії «вісімдесятників» проблеми руїни, позначеної амбівалентним змістом: «руїна» символізує розмивання «часу становлення», його профанацію та зубожіння національного духу через постійну актуалізацію біблійного мотиву братовбивства; а з іншого боку, вказує на неминучий поступ процесу дозрівання нації. Аналізуючи історіософський дискурс поезії В.Герасим'юка, дослідниця відзначила візіонерський підхід поета, в основі якого – міфологізування національної історії, надання їй алегоричного змісту. Підґрунтя історіософії В.Герасим'юка авторка слушно вбачає в ідеях християнської філософії. Джерела історіософських концепцій генерації 80-х дослідниця вбачає і в творчості інших представників пізнього модернізму (Б.Бойчук, М.Вінграновський, І.Драч, І.Калинець, В.Кордун), котрі на матеріалі драматичної української історії осмислюють як деструктивну роль зради, так і постійні спроби українців самоствердитися як нації.

Виокремлені дослідницею іронічно-театралізована (І.Малкович) і пародійно-карнавалізована (Ю.Андрухович) моделі історії можуть стати у перспективі предметом більш ретельного аналізу перехрещення прийомів модерністської та постмодерністської поетики у творчості представників генерації 80-х. Прийоми деміфологізування національної історії, іронічний перегляд і переоцінка відомих історіософських символів, розвінчування колоніальних міфів, химерне поєднання історичної екзотики, умовних (фантастичних) елементів, кінематографічна видовищність зображеного, бурлескний стиль, пародія, грайлива театральність, маскування, місти-

фікація, емоційно забарвлена лексика сприяють розбудові театралізованої версії минулого, що збагачує модерністський підхід в осмисленні концепції історії.

Чітка структурованість роботи притаманна й розділу «Міфологізм художнього мислення поетичного покоління 80-х: модернізована версія». Представлена у роботі авторська класифікація художнього міфологізму, попри її відносність та умовність, дає можливість висвітлити міфопоетичний аспект модерністських пошуків представників генерації 80-х: казково-театралізований (Ю.Андрухович, І.Малкович); онтологічно-есхатологічний (В.Герасим'юк, О.Забужко, І.Римарук), автологічно-архетипний (П.Мідянка), натурфілософський (Н.Білоцерківець, С.Короненко, П.Мідянка). Змістовим осердям цього розділу є аналіз моделей «есхатологічного міфологізму», що глибоко й усебічно відобразили складний та суперечливий світ посттоталітарної доби у світлі Апокаліпсису. Дослідниця простежує точки перетину есхатологічної моделі з модерністським типом світовідчуття, розкриває роль трансформованих мотивів та образів Святого Письма, екстрапольованих на сучасність із її гострими проблемами буття української нації. Есхатологічне світовідчуття представників поетичної генерації 80-х, які художньо зреалізували філософські концепції М.Абрамса, М.Бердяєва, С.Булгакова, М.Еліаде, Н.Фрая, висвітлюється на матеріалі збірок І.Римарука («Діва Обида», «Бермудський трикутник»), який продовжив традиції метафізичної лірики, закладені в українській поезії Є.Маланюком, Є.Плужником, О.Стефановичем.

Отже, монографічна студія Н.Анісімової становить собою цікаве й оригінальне дослідження, яке започаткувало рецепцію пізнього поетичного модернізму у вітчизняному літературознавстві. Оригінальний аналіз величезного текстового масиву поезії генерації 80-х, а також сумлінне опрацювання значної кількості історико-літературних джерел увиразнюють евристичність дослідження, його зорієнтованість на теоретичний і практичний матеріал, який може стати у пригоді під час вивчення відповідних тем старшокласниками.

Микола КОРПАНЮК,
професор Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди